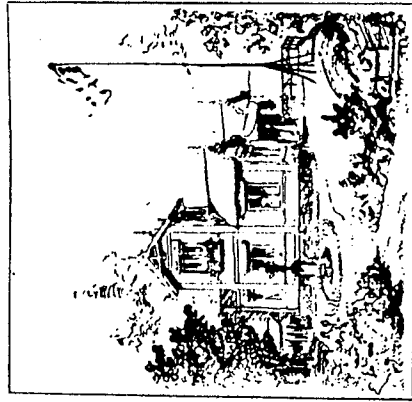


En Lidingödyll:

Gångsätrabladet

och det glada åttiotalet
and the glad 1880's



av BJÖRN GOTTLIEB

[Gottlieb, Björn]

Gångsätrabladet

och det glada åttiotalet
and the glad 1880's

SVENSKA JOURNALISTFÖRBUNDETS ORDFÖRANDE

T. F. WINQVIST

ÄGNAS DESSA RADER

*These papers
Mr. Gottlieb has given 1952
to Mr. Winqvist, Chairman of the
Swedish Association of Journalists.*

FÖRFATTARENS FÖRLAG

1952

XXV 40 families lives, mostly in a manner around GÅNGSÄTRA

För övrigt var han inte så kinkig med klädslin. Han dog ogift på Gångsätra sommaren 1885 vid 46 års ålder och ligger begravd på Lidingö kyrkogård. Fadern var pianofabrikör i Götet, och släkten Mankell, som invandrat från Schleswig, har gjort sig känd på de musikaliska och krigshistoriska gebiten. Själv är Gångsätrabladets redaktör bekant för sina i färglitografi utförda fågelperspektiv över Stockholm, Göteborg och Visby, av vilka den stora rundmålningen över Stockholm även tilldragit sig uppmärksamhet utomlands. Mankell lär ha varit pionjär för lufttrafiken på Gotland pr ballong. Från luften ritade han den äldsta Lidingöbron mellan Lidingöbro värds hus och Larsberg. Några rester av bron stack då ännu upp ur vattnet.

Frans Hodell hade snaggat hår, pincenez och mustascher, men hakan var slät. Efter hans död övertog brodern, Julius Hodell, som var bagare till yrket och far till teaterdirektör Björn Hodell, Söndags-Nisse, som under namnet Nya Nisse utkom ända till 1918. Bagare Hodell bodde vid Bodal i grannskapet av Gångsätra.

Patron Pettersson, själv hade tjockt, benat hår, en kort mustasch korresponderade med det mörka helskäggat i ett godmodigt ansikte, som redan före de 40 var mycket fylligt. Även Mankell hade förresten med åren lagt något på hullet. ~~XXV)~~

Inalles fanns det ett 40-tal familjer i trakten, idel fint folk, som kom igen lika regelbundet som flyttfågarna i ända till 20 års tid. De bodde i villorna ned mot Rastaborg och upp mot Hedvigsberg vid Gångsätraallén och trivdes så innerligt väl, ty som det heter i en osignerad dikt i Gångsätra-bladet:

"I guld gick solen neder,
och natten tyst kom på,
och upp på himlen syntes
den klara månen gå."

Så när hade Gångsätra fått ännu en redaktör på halsen. Rudolf Wall, Dagens Nyheters grundläggare, ville hyra där, men när han fick höra om grannskapet till Frans Hodell, förklarade Wall att "D. N. och S.-N. trivas inte under samma tak", och så byggde han sitt Täckas udden på Djurgården i stället. Populärt kallades den wallska villan för "Vais" och huset mitt emot fick heta "Polka".

Under säsongen, när kastanjerna blommade på Gångsätra gård och senare, när den vaggande raden av kulörta lyktor ersatte kastanjernas tända ljus och Kottlasons magnifika kräftor dekorerade det väldiga långbordet — samma bord som fyrverkare Törner d. ä. tillverkat sina sprakande pjäser på i ett tidigare skede —, hade "Hotell Drautill" fullt hus. Det gästvänliga "familjehotellet" på Gångsätra, som drog till sig alla sommargäster på södra Lidingön utan att ta betalt, var också ett trivsamt ställe. Den säng- och musikålskande värden, patron Axel Ludvig Pettersson, hade den goda principen att aldrig besöka värds hus. Han ville i stället ha trevligt hemma i goda vänners lag. Det var många notabla stockholmare på sommar-nöje som om kvällarna kantade de bågande gungbräderna under "hotellets" kulörta lyktor. Här hördes och sågs vid punschen, inköpt från närmaste nederlag på Fjäderholmarna, regissör Johannes Elmlind, landets förnämste bassångare, sekunderad av "halva Operan" med Arvid Ödmann, Söderman och "Lunkan" i spetsen. Alla dessa var sommarfåglar på grannstället Larsberg. I den sångliga repertoaren ingick en ordensvisa på melodin "Jag har en siska där jag bor". Hotell Drautill höll sig nämligen med eget ordensällskap, "S. G." eller Stora Grisorden kallat. Denna orden hade ett högst officiellt brevpapper med åtryckt gris.

Här kläckte nu Söndags-Nisses och det hemmagjorda men därför inte onjutable Gångsätrabladets redaktörer sina ettrigaste kvickheter vid pokalernas muntra klang. Frans Hodell hette den ene, känd som lustpelsförfattare och sommargäst på nedre botten på Gångsätra. Otto August Mankell hette den andre, arkitekt, ritlärare, amatörpianist och därtill göteborgare, vilken härstamning noggsamt framgår av saltmortaltalvitsarna i Gångsätrabladets spalter. Mankell hade uppstruket, krusigt hår, mustascher och pipskägg. Bonjour och vit väst över de ljusgrå sommarpantalongerna, som pryddes av breda revärer i mörkare tyg. ~~XX~~

3
X) OA was the owner, architect... pianist and from Göteborg

XX) his hair and clothes, very original.

4

XX) from the car he signed first Lidingö bridge! Piano maker in Göteborg.

X) He died not married the summer 1885, 46 years old, the tomb at Lidingö church yard. His father piano maker in Göteborg.

*) News from abroad,
xx) - " - Livings & Co.

*) O A Lind near the house page 2, called
Anotil, his own house called HERMINIE BEI
often his d
ter in
of the
Gas
The her
vis 75
Reg 10
Waste
Nijpe

GÅNGSÄTRA BLADET

№ 37 SONDAGEN DEN 24 AUG. 1884.

UTRIKES NYHETER (X)	INRIKES NYHETER (XX)
<p>Stängdåren 24 Aug. 1884. Den stora vintern som vår i sin oföreläglighet med sig, har nu åter sin höjden. Skarvorna sina höjden, men har oligast den mängden som vid höjden i i alla ställen Huru man höjden i de höjden, som i de höjden, som skiljerna från våren. U. den vid de höjden skiljerna från våren. U. den vid de höjden</p>	<p>Stora Stängdåren med sig i sin Huru man höjden i de höjden, som i de höjden, som skiljerna från våren. U. den vid de höjden</p>

Gångsätrabladets titelsida.
(Format 295X235 m/m)

Probably D.A.s hand,
the final side of number 37.

Aven Mankell var granne med "Hotell Dratill". Han bodde i villa Hermineberg, uppkallad efter hans syster. Hermineberg var rödmålat med vita ränder och hade alltså sitt öknamn givet: "Borstervarsvillan". Här var redaktionen av Gångsätra-bladet inrymd, och tidningen skulle varje sommarsöndagsmorgon avhämtas i redaktörens bostad. Den som inte tog ett exemplar med sig hem fick ingen konjak. Mankell använde också en speciell budbärare för distributionen, nämligen patron Petterssons unga dotter Hedvig, som hade det inte mindre krävande värvet att leverera kvickheter till hans tidning.

Gick det gästfritt till på Gångsätra om sommarkvällarna, så saknades å andra sidan inte möjligheter till nachspiel på Hermineberg. Mankellska "ungkarishotellet" bestod sig med hushållerska, som ofta fick bulla upp en sexa i hisklig fart för en rad av husbondens herrbekanta. Man trakterades emellertid utan alla anspråk.

Sitt dagliga sällskap kompletterade Mankell med en trogen fågelhund, Hej. Road av abborrmete, som Mankell var, stod han ofta på bron mellan Larsberg och Djurgården. På en tavla ser man honom utöva sin favoritsysselsättning med Hej i följe. I egenskap av den berömda målaren Georg von Rosens högra hand hade Mankell vid något tillfälle inviterats till middag i det grevliga huset. "Utan hund" stod det på kortet, varför Mankell tackade nej. Då kom det en förnyad inbjudan "med hund". Hej följde också sin herre till graven och blev liggande där. Slutligen måste djuret skjutas.

Mankell var också en stor vän av barn och svamp och lärde gärna ungdomen att skilja de ättiga svampsorterna från de giftiga.

En annan intressant samtida på Gångsätra var Trasfröken, vars sorgliga levnad finns närmare beskriven i ett skillingtryck. Hennes biografier har varierat det trista temat en smula. Enligt en version skulle hon ha varit dotter till en portvakt i Stockholm. I unga år blev hon förförd av en greve i huset, varvid modern försköt henne. "Och sedan gav jag henne f-n", brukade Trasfröken yttra med hemskt blixtrande ögon till lilla Hedvig Pettersson. Denna personage figurerar givetvis flitigt i Gångsätra-bladet. Hon bodde i en riskoja vid Rastaborg, vars innertak hon klätt med cigarriådor. Hon svarade inte, om man kallade

*) He was a good friend to
children and also for spongers.

henne "mamsell" — fröken skulle hon heta. Ofta bjöd hon Hedvig på kaffe i kojan, och gästen hade då alltid förming med sig. Men den egendomliga värdinnan tog inte emot direkta gåvor utan betalade med knappålsbrev. När Trasfröken var ute för att proviantera, häktade hon upp de inköpta matpaketen och mjölkflaskorna på ett bälte under kjolen, så att det skramlade, när hon gick. All sin mat — fina kotletter och andra läckerheter — lade hon in i prima postpapper. Hon hette Maria och var, påstås det, svägerska till en rik affärsman i Paris. För vatten hade hon en panisk förskräckelse. "Gå inte i vatten,



"De unga två"

mamsell, för då blir ni grön", varnade hon Hedvig Pettersson. En vacker dag brann Trasfrökens koja. Alldeles tillintetgjord lades hon in på ett sjukhus, badades och — dog i vattnet.

I denna originella och hemtrevliga miljö hade Gångsätra-bladet en tacksam jordman och en uppgift att fylla som underhållande och sammanbindande länk mellan den stora skaran av sommargäster. Gångsätra-bladet var dessutom en kär lektyr för de bofasta lidingsöborna. "Lidingökungen" Janne Zetterberg på Hersby hörde i egen hög person till läsekretsen, likaså hans son, Harald Zetterberg på Sticklinge, hökare Bergström på Bodal, justitierådet Johan Wedberg — far till justitierådet Birger Wedberg — på Lidingsberg och gubben Witte på Gåshaga. Både norra och södra ön hade alltså fått ett språkrör, ehuru blott för sommarmånaderna under några somrar på 1880-talet.

I redaktionen märktes utom utgivaren och Frans Hodell alla trogna grannar med goda uppslag mellan Gångsätra gård och

X) The journal kept together
the 40 families, during the summer
months, and one must have had
a very special spirit, perhaps
elsewhere with his boy.

Skärsåtra grind, en väldig apparat med vändkors över stora landsvägen. Gångsätra och de närmaste villorna fick leverera stoffet till bladets "inrikes nyheter", utlandsreportaget hämtades från andra sidan Skärsåtra grind, där skogen tog vid. I spalterna omtalas ofta ett märkligt kanaliseringsprojekt, som hänförde sig till ett stort dike genom "hotellets" trädgård. Övriga nyheter var av motsvarande mått och karaktär. Den lilla hektograferade, trespaltiga, tvåsidiga veckotidningen skildrade med fin ironi och överseende humor den gångna veckans mera bemärkta tilldragelser inom en trängre krets. Organet innehöll både text och annonser och utdelades gratis. Tryckort saknas på själva tidningen men återfinns på en kuriös matsedel i rebusform, tryckt på "Gångsätrabladets tryckeri". Den innehåller en invitation till Harald Zetterberg på Sticklinge m. fl. att lörd. den 3 sept. 1881 kl. 7 e. m. intaga today, lilla pärlan samt som tilltugg kräftor och släpårter — alltsammans framställt som en teckning i rebusform. Några tomtar kommer bl. a. släpande på årterna.

Som det ägnar och anstår en familjetidning hade tydligen äktenskapsannonserna största effekten i Gångsätra-bladet. Det upplyses t. ex. att den mängd svar som inflöt från giftermålslystna damer på giftermålsannonser i föregående nummer har föranlett giftermålsbyrå att, då parti ävägbragts, mot skäligen ersättning tillhandahålla de överblivna (meningen är här litet tvetydig, men vi får väl hoppas att redaktionen menar annons-svaren och inte flickorna) åt hugade spekulanter.

Gångsätra-bladet var i högsta grad en naturtrogen modell av en riktig tidning. Där saknades varken ledare, notiser eller följetong, där fanns som sagt både inrikes- och utrikesavdelning samt dessutom reseskildringar, rebus- och charadavdelning. Ja, inte ens insändare från "allmänheten" uteblev. Huvudredaktörens speciella talang framträdde i de schwungfullt ritade klichéerna, XX som tävlar i elegans med krönikörens spirituella linjer. I provnumret 1881 heter det bl. a.:

— På vår Kongl. teater disponerar red. ett oxöga för kritiken, och hör red. för övrigt till dem, som förorda att teaterns direktör ej ställer till något vidare spektakel. En dubbelmening i allt som synes. Under "Diverse" läses i samma nummer:

8 X) The deed in the journal

Was written with a fine irony and
humour

XX) confirmation that OA made the drama

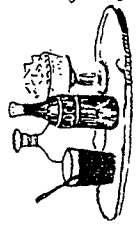
*Invitation to one of the
Gångsätrafamiljen from Mr. Pettersson =
Taddy, a Small Snags and some Crayfishes.*

*Resgäddle Kell
H. Pettersson*

INVITERAS

Att fördragen den 3 September 1881 kl. 7 em.
hos underlystnad

inlaga



samt



*to home
again after
14th & 15th
Sept.
O.K. & H.
Maur.*

Wängsättra den 1 Sept 1881

atrol. Pettersson.

Sångsättrabladets tryckeri

Måsedel i rebusform från Gångsättrabladets officin.

— Vid det under högsommaren blivande riksdagsmannavalet för Gångsätra uppmanas kandidaterna att offentlig uttala sina åsikter angående import av gödsel såsom tullfri vara, angående krogarnas stängning kl 3 f. m. samt bästa sättet för användande av platsens rika tillgång på stångjärn och spiritus vini gallicus.

Ingenting tycks i redaktionellt avseende ha varit Gångsätrabladets ledning främmande, den behärskade helt enkelt dåtidens journalistiska teknik, varpå flera prov skulle kunna lämnas, om utrymmet medgav. Notisererna kan ha ännu i dag så typiska rubriker som "Kronprinsen-regenten" och "Kungaparets resa". Tidningens typografer går i strejk och får 50 proc. påökt. Tidningens förfogar över korrespondenter på alla viktigare platser. Telegram, dikter, illustrerade skämtserier och brevlåda — inga ingredienser saknas i detta märkliga skämtblad. Under "Rätelser" skrives:

— Bland en otalig massa tryckfel uti vår tidning rätta vi följande,

Till soppan förtärde han två frikadetter

(I. frikadeller).

Gossen förkorfode sig (I. förkofrade).

Under hästen var det blåsväder (I. hösten).

På den lättare avdelningen hittar man följande godbit:

— Vid Skarsätra grind hördes för några kvällar sedan följande konversation:

— Käre Victor, tala ej om för någon att du följt mig hem i afton.

— Var lugn, Lina, jag skäms lika mycket för det själv.

— Se där följdén av platsens dåliga styrelse och brist på representant för en liberal press förliden sommar (1883, då Gångsättrabladet ej kom ut), heter det på ledande plats i ett nummer av sista årgången, 1884.

Det kan förefalla, som om allt det harmlösa, mången gång väl barnsliga raljeri, som fyllde den lilla familjetidningens spalter, närmast skulle passa för en krets på skolstadiet. Men vi måste — med vemod — konstatera att den gamla goda tiden var en annan:

Aldrig har glädjen i somnar stått så högt som nu. Varje afton, sedan skymning inträtt, börjar dansen med Bomans döttrar. Den ena tur'n avlöser den andra, flickorna äro tjugande. Från en och annan villa hörs brädspolet, ackompanjerat av kågelspelets kontrabas. Detta är ju musik att föredra framför midsommarens dragspel och harpolåt. Långe leve glädjen på Gångsätra. x

Glädjen blev emellertid kort, ty året därpå avled Gångsätra-bladets talangfulle redaktör. "Vänner reste värden" står det på hans gravsten på Lidings kyrkogård. x x

x) "O A Walter that never has the summer-
joy been so high as now, the dance ^{chanceing}
With BOMANS daughters, all girls is
May the joy on GÅNGSÄTRA
Long live!"

x) "Next year did the talented editor
of GÅNGSÄTRABLADEI. Friends
raised the stone."